

dr hab. n. społ. Dorota Podgórska-Jachnik, prof. UŁ
Wydział Nauk o Wychowaniu
Uniwersytet Łódzki

Łódź, dn. 11 września 2023 r.

**Recenzja pracy doktorskiej mgr. Sebastiana Mrózka
pt. „Osoba z niepełnosprawnością w strategiach gminnych – analiza zapisów
w perspektywie inkluzji” napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Zenona Gajdycy
oraz dr Beaty Skotnickiej**

Uwagi wstępne, ocena formalna i uzasadnienie znaczenia tematu

Powierzona mi do recenzji praca doktorska pana mgr. Sebastiana Mrózka pt. *„Osoba z niepełnosprawnością w strategiach gminnych – analiza zapisów w perspektywie inkluzji”* stanowi nietypową dysertację naukową w obszarze pedagogiki. Jest przede wszystkim pracą niezwykle obszerną (567 stron + 92 strony aneksu), choć to nie imponująca objętość czyni ją pracą wyjątkową. Nietypowość wyraża się bowiem w charakterze i tematyce złożonego do oceny materiału. Na całość dysertacji składa się część opublikowana (monografia pt. *„Osoba z niepełnosprawnością w strategiach gminnych – analiza wybranych zagadnień w perspektywie inkluzji społecznej i edukacyjnej”*, 2021; egzemplarz załączony do materiałów poddanych ocenie; nadbitka to s. 1-124 złożonego do oceny manuskryptu) oraz część nieopublikowana (s. 125-567 tegoż manuskryptu), z osobnym podtytułem *„Osoba z niepełnosprawnością w strategiach gminnych. Analiza zapisów strategii gmin powiatu cieszyńskiego perspektywa badawcza”*. Zbieżność tytułów nie pozostawia wątpliwości, iż mamy do czynienia z jednorodnym tematycznie zamysłem Autora. Nie jest to jednak powszechna praktyka, tym bardziej, że w myśl przepisów prawa opublikowanie pracy doktorskiej nie jest warunkiem koniecznym w postępowaniu o nadanie stopnia doktora. Mamy więc do czynienia z „wartością dodaną”, jaką jest wydanie drukiem i upublicznienie tej części dorobku Doktoranta (monografia została też dzięki temu poddana podwójnej recenzji naukowej). Zakres pracy naukowej włożonej w przygotowanie każdej z wymienionych części, jest też taki, iż każda z nich mogłaby stanowić prawie osobny doktorat (opublikowana monografia nie ma wprawdzie charakteru empirycznego, ale analizy naukowe nowych obszarów problemowych można także traktować jako zadanie badawcze). Doktorant zdecydował się jednak na łączne przedstawienie do oceny swojego dwoistego dzieła, traktując je jako całość. Opublikowana monografia, czyli część pierwsza, stanowi wprowadzenie

teoretyczne, część druga jest potraktowana jako część badawcza, aczkolwiek z dodatkowym (względem monografii) rozdziałem teoretycznym, obejmującym opis kluczowych dla tematu pracy kategorii.

Nietypowe dla pedagogiki jest też zadanie badawcze, które postawił przed sobą Doktorant. Pedagogika specjalna kojarzy bowiem głównie z kształceniem specjalnym – obecnie już niekoniecznie tylko w szkołach specjalnych, gdyż edukacja włączająca (inkluzyjna) realizowana jest także w szkołach i placówkach ogólnodostępnych. Tymczasem mgr Mrózek wychodząc ze słusznego założenia, iż nie ma edukacji włączającej, bez szerzej rozumianego ruchu włączającego w społeczeństwie, poszukuje przejawów inkluzji w lokalnych strategiach z zakresu polityki społecznej i rozwoju gmin. To z pewnością oznacza wyjście poza schematycznie ujmowaną pedagogikę specjalną, bliższej pedagogiki społecznej i pracy środowiskowej, ale z pełnym odzwierciedleniem aktualnych trendów w podejściu do niepełnosprawności. W szczególności myślę tu o biopsychospołecznym modelu niepełnosprawności, z akcentem na odpowiedzialność społeczeństwa (tu: społeczności lokalnej) za istniejące bariery oraz za ich znoszenie. Tak szeroki kontekst tworzenia warunków do koegzystencji osób z i bez niepełnosprawności, budowania „społeczeństwa dla wszystkich”, a w nim „szkoły dla wszystkich”, wymaga od społeczeństwa przede wszystkim zmiany mentalnej w kierunku akceptacji takiego modelu społeczeństwa, z czego wynika zrozumienie potrzeby tworzenia warunków do normalizacji i społecznej inkluzji. To długotrwały proces, który musi być zainicjowany w wymiarze ponadjednostkowym. Polityka społeczna na poziomie gminnym – poziomie samorządowym najbliższym jednostce – wydaje się właściwym obszarem do uruchomienia mechanizmów tej zmiany. Pytanie: w jaki sposób ma to być zrobione? W odpowiedzi na to (domyślne) pytanie Doktorant sięgnął po wyjątkowo trafne narzędzie społecznej zmiany, jaką są lokalne dokumenty strategiczne wyznaczające rozwój gmin. Gminy są podstawowymi jednostkami samorządu terytorialnego, i zgodnie ustawowym podziałem zadań na różnych stopniach organizacji samorządów, to gmina odpowiada za zaspokajanie zbiorowych potrzeb ludności w drodze świadczenia powszechnie dostępnych usług, w tym usług społecznych. W planowaniu, projektowaniu usług zabezpieczających te potrzeby muszą być także uwzględnione potrzeby osób z niepełnosprawnościami. Autor zatem nie tylko trafnie zdefiniował główne źródło odpowiedzialne za włączenie społecznej osób z niepełnosprawnościami w społeczność lokalnej – to samorządy gminne, ale także uchwycił ważny moment w rozwoju samorządności w Polsce: nowelizację w 2020 r. Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, która to nowelizacja wprowadziła istotne zmiany w zakresie zarządzania strategicznego – szczególnie znaczące na jego najniższym, gminnym poziomie. Wiąże to się uznaniem i podniesieniem roli zarządzania strategicznego w gminie, gdyż mimo pozostawienia opracowania strategii kwestią wyboru danej gminy, od istnienia owej strategii

uzależnia wiele mechanizmów finansowania (np. dystrybucji środków z programów i projektów unijnych). Do tego uznając znaczenie zarządzania strategicznego Ustawa wprowadza elementy standaryzacji jej struktury, treści, cezury czasowej itd., zarówno by wesprzeć gminy, które decydują się na opracowanie strategii, jak i ujednolicić jej formę w różnych gminach. Słuszne jest więc hipotetyczne założenie, że obecność w dokumentach strategicznych wątku niepełnosprawności, jak i identyfikacja w (zrozumienia dla) podejścia inkluzyjnego, jest dobrym prognostykiem społecznego włączania i zmian na rzecz lepszej przyszłości osób z niepełnosprawnościami. Temat uważam za wyjątkowo trafny, ważny, aktualny, a do tego nowatorski w obszarze pedagogiki i świadczący o dobrym zrozumieniu mechanizmów życia społecznego i jego uwarunkowań.

Część pierwsza – opublikowana monografia, złożona z czterech rozdziałów teoretycznych, o struktura typowa dla monografii z zakresu nauk społecznych – wydana została w uznanej serii wydawniczej Problemy Pracy Socjalnej pod patronatem Sekcji Pracy Socjalnej Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, co samo w sobie jest już nobilitujące dla publikacji. Część druga poprzedzona jest osobnym wstępem i obejmuje trzy rozdziały: wspomniany uzupełniający rozdział teoretyczny, rozdział metodologiczny, z opisem założeń badawczych oraz bardzo obszerny (blisko 300-stronicowy) rozdział empiryczny, z materiałem badawczym pozyskanym w 12 gminach powiatu cieszyńskiego. Uzupełnieniem tej części pracy są wnioski oraz wskazania do praktyki (do tego oczywiście zakończenie, bibliografia, stosowne wykazy oraz wspomniane już aneksy). Bibliografia stanowi również niezwykle rozbudowany zbiór źródeł nie tylko z zakresu pedagogiki specjalnej i problematyki niepełnosprawności, inkluzji i normalizacji, ale także z obszaru polityki społecznej, pracy socjalnej, ekonomii i zarządzania problemami społecznymi. Źródła są bardzo zróżnicowane, aktualne, adekwatne do problematyki badawczej, głównie polskojęzyczne – co w sposób oczywisty wynika ze specyfiki tematyki, ale również jest wśród nich wiele pozycji anglojęzycznych. Wykaz źródeł internetowych obejmuje m.in. wszystkie aktualne strategie gminne, wykorzystane w pracy. Aneks zawiera tabelaryczne zestawienie wybranych fragmentów analizowanych strategii, na podstawie których identyfikowane były sposoby (formy) podejścia do problemów niepełnosprawności.

Ocena merytoryczna

Z naukowego punktu widzenia zrealizowane zadanie badawcze to analiza pewnej kategorii dyskursu (zapisów 12 strategii gminnych powiatu cieszyńskiego) wyznaczona teoretycznymi założeniami społecznego (ściślej: biopsychospołecznego) modelu niepełnosprawności oraz ideą inkluzji i normalizacji. Wprowadzeniem teoretycznym jest przede wszystkim opublikowana monografia (część 1. dysertacji).

Jako cel dysertacji określono rozpoznanie ulokowanych na poziomie strategii rozwiązywania problemów społecznych i strategii rozwoju zapisów, istotnych z punktu widzenia osób z niepełnosprawnościami oraz rozpatrzenie ich w aspekcie koncepcji inkluzji. Dodatkowym celem było rozpoznanie procedury opracowania strategii gminnych i lokowania w nich tematyki niepełnosprawności, również w kontekście założeń nurtu inkluzji. Przedmiotem analizy były strategie rozwoju gmin oraz gminne strategie rozwiązywania w nich problemów społecznych, z podziałem na gminy miejskie (3), gminy miejsko-wiejskie (2) oraz wiejskie (7). To bardzo istotny podział, który nie tylko wyznacza nieco inne realia życia osób z niepełnosprawnościami, ale także zróżnicowane możliwości rozwiązywania problemów lokalnych w ogóle (zarówno ze względu na istniejące zasoby, trudności do pokonania, np. transport, dostęp do usług medycznych lub edukacyjnych).

W części teoretycznej (mam tu na myśli łączne potraktowanie opublikowanej monografii i rozdział wprowadzający do części nieopublikowanej, którą określam jako badawczą) Doktorant w pogłębiony sposób analizuje pojęcie niepełnosprawności zaczynając od klasycznych ujęć pedagogiki specjalnej, a kończąc na współczesnych definicjach prawnych oraz ujęciu konwencyjnym (KPN). Uzupełniają je modele niepełnosprawności, z koncentracją na opozycji: model medyczny vs. model społeczny, uzupełniony trzecim, biopsychospołecznym, jako podstawą analizowanych pod kątem inkluzyjności strategii. Jest to zasadne: oczywiście jest, że w związku z osadzeniem dokumentów strategicznych w polityce gminnej Doktorant przywiązuje dużą wagę do definicji wyznaczonych aktualnym prawem. Jednak warto byłoby wyjść nieco poza tym urzędniczy dyskurs przedstawiając bliżej także współczesne spojrzenie z perspektywy *Disability studies*, jak również modelu niepełnosprawności opartego na prawach. Faktycznie podejście inkluzyjne w praktykach społecznych, np. systemie edukacji, odwołuje się często do modelu biopsychospołecznego i klasyfikacji ICF jako podstawy rozpoznawania potrzeb specjalnych potrzeb. Jednak tak naprawdę idea inkluzji wywodzi się przede wszystkim z uznania praw osób z niepełnosprawnościami (sens ujęcia konwencyjnego). A to już nieco inna perspektywa i tym samym inne podejście do postrzegania i rozwiązywania problemów społecznych. Ciekawa jestem punktu widzenia Doktoranta na te kwestie: czym różni się, jego zdaniem, polityka społeczna wobec osób z niepełnosprawnościami, czy nawet samo rozumienie pojęcia inkluzji, gdy za punkt wyjścia przyjmiemy model biopsychospołeczny vs model oparty na prawach? Choć nie podważam spójności przyjętego przez Niego sposobu rozumowania i znam również źródła takiego, a nie innego wyboru.

Bardzo interesujący jest ujęty problemowo podrozdział dotyczący społecznych konsekwencji niepełnosprawności. Ukazuje to złożone zjawisko w kontekście sytuacji marginalizacji, społecznego wykluczenia, deprecjacji i dewaluacji. Doktorant, posługując się pojęciami

stereotypów i antagonizmów, szczegółowo przedstawia możliwe praktyki dyskryminacyjne, których doświadczają osoby z niepełnosprawnościami w różnych sferach codziennego funkcjonowania życiowego, w tym sferze edukacyjnej i zawodowej. Wprowadza także pojęcie opresji, chętnie wykorzystywane przez teoretyków *Disability studies* i ujęcia krytycznego, oraz dyskusję nad normalnością i napiętnowaniem, także tzw. zranioną tożsamością. Przegląd dokonany jest z erudycją, odwołaniem do najnowszych ujęć problematyki niepełnosprawności oraz zrozumieniem opisywanych problemów. Ciekawa jednak jestem, czy przy tak licznych negatywnych skutkach niepełnosprawności (co zresztą zgodne z rzeczywistością), Doktorant byłby w stanie ukazać jakiegokolwiek jej skutki pozytywne? Może to brzmi dość przewrotnie, ale pytam o to m.in. w kontekście słusznie przywołanego przez Doktoranta postulatu „odczarowywania niepełnosprawności”.

Bardzo solidnie, wręcz encyklopedycznie przygotowany został rozdział dotyczący inkluzji, i to nie tylko na poziomie idei, deklaracji, ale również możliwości jej pomiaru i monitorowania, co może umożliwić m.in. przedstawiona przez Doktoranta interesująca lista wskaźników Indeksu Inkluzji Społecznej. Doktorant wykazał, iż potrafi spojrzeć na inkluzję z punktu widzenia konkretnych działań i realizowanych programów społecznych, co niewątpliwie jest bardzo użyteczne w dalszych analizach materiału uzyskanego z zebranych strategii. Pojęcie inkluzji społecznej przedstawione jest w opozycji do społecznej ekskluzji. Na uwagę zasługuje także wyczulenie Doktoranta na możliwości wypaczenia faktycznej idei inkluzji społecznej poprzez niewłaściwe podejmowanie różnych działań pomocowych, których skutek może być odwrotny do zamierzonego, np. poprzez działania fasadowe, iluzoryczne lub wynikające z niezrozumienia właściwych potrzeb tych osób. Inkluzja edukacyjna została wyeksponowana jako obszar pierwszych doświadczeń uczniów z niepełnosprawnościami w relacjach z rówieśnikami bez niepełnosprawności, ale także w kontekście uzyskiwania efektów kształcenia w takich warunkach edukacyjnych. W rozdziale tym Doktorant korzysta z materiałów, które idą w kierunku operacjonalizacji tego, co można uznać za edukację włączającą. Interesujący jest np. wzór matematyczny „na edukację włączającą”.

Kolejny rozdział stanowi bardzo cenny materiał ukazujący działalność jednostek samorządu terytorialnego związaną z identyfikacją problemów i zaspokajaniem potrzeb niepełnosprawnych obywateli, użyteczny zarówno dla samorządowców, jak i wszystkich zainteresowanych problemami niepełnosprawności, z punktu widzenia odsłonięcia głównych założeń i mechanizmów związanych z tworzeniem i wdrażaniem polityki społecznej wobec osób z niepełnosprawnościami. To znakomicie przygotowana część pracy, w której Doktorant dowodzi, że naprawdę zgłębił i zna się na problematyce zarządzania samorządowego oraz dostrzega możliwości, jakie ono daje w zakresie wspierania osób z niepełnosprawnościami. Trafnie identyfikuje także aktualne wyzwania lokalnych polityk społecznych, które próbuje ująć

w ramy zadań oraz posiadanych przez samorząd lokalny kompetencji. Nie stroni również od przedstawienia dylematów budżetowych. Rozdział kończy bardzo skrupulatnie opracowana tabela z opisem zadań obowiązkowych i własnych samorządu, które mogą dotyczyć problemów niepełnosprawności - niekoniecznie bezpośrednio. Zadania te zostały wyprowadzone z Ustawy o pomocy społecznej, a w części opisowej rozdziału pokazane są także zadania, wynikające z Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, z której także Doktorant wyprowadza zadania samorządu gminnego. W powiązaniu z tą Ustawą przedstawione zostały także programy i finanse PFRON, w tym program „Aktywny Samorząd”, jako poważne systemowe źródło finansowe zasobów do wykorzystania na cele związane z niepełnosprawnością. Trochę zabrakło mi w tym rozdziale zestawienia zadań delegowanych z przytoczonych wyżej ustaw z zadaniami wynikającymi bezpośrednio z Ustawy o samorządzie gminnym (także powiatowym i wojewódzkim), choć widzę, że do Ustawy tej Doktorant odwołuje się w innym miejscu swojej dysertacji.

Rozdział poświęcony strategiom gminnym, jako narzędziom kreowania lokalnej polityki społecznej wobec osób z niepełnosprawnościami, stanowi niezwykle wartościowe opracowanie, które przy obecnym zapotrzebowaniu na materiały pomocne w tworzeniu lokalnych strategii sugerowałabym wyodrębnić z całości i wydać raz jeszcze, jako osobną broszurę dla samorządowców. Można byłoby ją jedynie nieco uprościć i być może niektóre treści zwizualizować na wykresach i schematach. Znaczenie takiej informacji trudno przecenić, zwłaszcza że tekst napisany jest bardzo starannie, z dużym znawstwem, dobrym doбором źródeł. Zawiera zarówno opisy dotyczące strategii, formułowane z poziomu teorii lokalnych polityk społecznych, jak i działań praktycznych. Rozdział do tego wzbogacony jest konkretnymi przykładami dobrych praktyk, wdrażanych w wybranych JST. Te przykłady mogą również być bardzo użyteczne z punktu widzenia potrzeb samorządowców z poziomu gmin, jak również powiatów, ale nie tylko dla nich. Mogą być użyteczne dla wszystkich zainteresowanych praktycznym rozwiązywaniem problemów społecznych związanych z niepełnosprawnością i polityką społeczną w ogóle.

W rozdziale otwierającym część drugą pracy znalazł się opis głównych kategorii badawczych, uzupełniony koncepcją wsparcia społecznego, jako działań, które są przedmiotem realizacji celów strategii wobec osób z niepełnosprawnościami. Inkluzja opisana została w aspekcie: inkluzji społecznej i edukacyjnej oraz pedagogiki inkluzyjnej. Przy tym Doktorant nie traktuje grupy niepełnosprawnych mieszkańców jako przedmiotu działań wspierających, ale zgodnie z duchem inkluzji, podnosi także kwestię wspierania ich aktywnego dążenia do partycypacji i niwelowania nierówności społecznych, manifestacji podmiotowości w działaniach samorządniczych oraz w zaangażowaniu obywatelskim (to ważny aspekt inkluzji, o ile

„przymus aktywizacji” nie przerzuca ciężaru odpowiedzialności za poprawę bytu na same osoby z niepełnosprawnościami).

Przytoczony wcześniej cel główny pracy uzupełnia pięć bardzo precyzyjnie i trafnie sformułowanych celów szczegółowych, o znaczeniu zarówno naukowym, jak i praktycznym, choć w tym wypadku podkreśliłabym głównie praktyczne. Ze względu na nowatorski charakter badań, jak i w ogóle tej tematyki, jest to wyjątkowo ważny aspekt tej pracy. Starannie przygotowano również opis problemu oraz szczegółowych pytań badawczych, kluczowych w przypadku wyboru badań o charakterze jakościowym. Sformułowanie pytań nie budzi zastrzeżeń i widać, że już na etapie opisywania strategii badawczej Doktorant znakomicie orientował się w realiach funkcjonowania zarówno samorządów gminnych, jak i całego powiatu cieszyńskiego. Precyzyjnie zostały opisane metody techniki i narzędzia badawcze. Wybraną metodą była analiza dokumentów, techniką analiza jakościowa ich treści, tzw. technika emergentna, zaś za narzędzia analizy posłużyły starannie wytypowane i opisane w formie tabelarycznej kategorie opisu w sześciu obszarach, wytypowanych na podstawie wstępnej analizy zebranego materiału. Były to klucze, za pomocą których przypisywano zapisom analizowanych strategii zgodność z podejściem segregacyjnym, integracyjnym bądź inkluzyjnym. To bardzo świadomie zaplanowana rama interpretacyjna. Bardzo jestem ciekawa czy w toku analizy z wykorzystaniem klucza kategoryzacyjnego. pojawiły się strategiiach jakieś zapisy dotyczące problemów związanych z niepełnosprawnością, które nie mieściłyby się w żadnym z tych trzech podejść, lub czy nie było zapisów, które sprawiały trudności interpretacyjne wg wytypowanych kategorii zapisu. Dodam, że kategorie te nie budzą moich wątpliwości – są zasadne i ważne życiowo. Chodzi mi raczej o praktyczne doświadczenie Doktoranta. wynikające z poradzeniem sobie z tak obszernym materiałem do analizy.

Opracowany materiał pochodzący ze strategii, uzupełniony został - i sędzę, że bardzo słusznie - materiałem z sześciu indywidualnych wywiadów jakościowych, częściowo skategoryzowanych, z pracownikami w ośrodków pomocy społecznej oraz urzędów gmin/miast. To ważne dopełnienie obrazu wynikającego z badań, pokazujący „żywy” obraz opisywanych strategii. Dobór materiału do badań z punktu widzenia tematu jest oczywisty i zasadny. Objął on strategie rozwiązywania problemów społecznych oraz strategie rozwoju wszystkich 12 gmin w powiecie cieszyńskim. Doktorant bardzo starannie przedstawia i uzasadnia wszystkie decyzje związane z planowaniem badań.

Zasadniczą część rozdziału empirycznego stanowi opis strategii gmin. Zawierają on ogólną charakterystykę założeń tych strategii, opis zasobów materialnych i dostępu do usług społecznych dla osób z niepełnosprawnościami, czynników ekonomicznych, jak również poszerzony opis treści zebranych wg kategorii analitycznych wcześniej wytypowanych przez

Doktoranta. Udało się wydobyć wiele bardzo interesujących szczegółów i ciekawych spostrzeżeń. Analiza przeprowadzona została profesjonalnie, konsekwentnie, w sposób systematyczny przy zachowaniu logiki wyводу co bardzo ułatwia podążanie za wykładem. Szczególnie użyteczne jest praktyczne różnicowanie podejścia inkluzyjnego i integracyjnego w proponowanych celach i działaniach, z czego prawdopodobnie nie zawsze nawet muszą zdawać sobie sprawę decydenci kształtujący lokalne polityki.

Z przeprowadzonych analiz wyłania się obraz postrzegania niepełnosprawności na tle innych problemów społecznych. Nie zawsze proponowane działania adresowane są jedynie do tej grupy osób, gdyż nie tylko osoby z niepełnosprawnościami zagrożone są wykluczeniem – co jest słusznym założeniem zorientowanej inkluzyjnie polityki społecznej. Jednak przeprowadzone badania pozwalają łatwiej identyfikować usytuowanie kwestii zarówno samych osób niepełnosprawnych, jak i ważnych dla nich życiowo problemów wspólnych z innymi grupami społecznymi w strategiach lokalnych. Myślę, że doskonała rama analityczna do wykorzystania praktycznego i dobrze, że taka praca badawcza powstała w momencie tak istotnym z punktu widzenia

Wnioski końcowe

Po przeanalizowaniu pracy Pana mgr. Sebastiana Mrózka stwierdzam, że Doktorant podjął problem interesujący z naukowego punktu widzenia oraz bardzo ważny społecznie – zarówno dla osób z niepełnosprawnością i ich rodzin, jak i całych społeczności. Do tego innowacyjny, gdyż praktycznie nieobecny w obszarze pedagogiki specjalnej, a bardzo istotny dla kształtowania sytuacji życiowych osób z niepełnosprawnościami i wdrażania z życie społeczności założeń inkluzji. Wykazał się wiedzą teoretyczną, metodologiczną oraz znajomością ram prawnych i zadań samorządów lokalnych, które pozwoliły na przygotowanie projektu istotnego dla nauki i życia społecznego, ale przede wszystkim dla samych osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin. Wykorzystał działania naukowe do cennych analiz, które mogą być pomocne we wdrażaniu idei inkluzji społecznej oraz zarządzaniu rozwojem gmin i ich kapitału ludzkiego, ukazując z jednej strony możliwości działań strategicznych na rzecz osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin, z drugiej identyfikując sposoby rozumienia – nie zawsze jeszcze zgodne z duchem inkluzji – różnego rodzaju projektowanych działań. Mgr Mrózek samodzielnie rozwiązał problem naukowy, dostarczając wskazówek w systemowego wsparcia osób z niepełnosprawnością w społecznościach lokalnych.

Dysertacja odpowiada w pełni kryteriom stawianym pracom doktorskim z Art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz.U. 2017 poz. 1789 j.t. z późn. zm.). Pracę oceniam bardzo wysoko i wnioskuję o dopuszczenie mgr. Sebastiana Mrózka do dalszych etapów w postępowaniu o nadanie stopnia doktora nauk społecznych. Publikacja - w części, która dotąd nie doczekała się druku, powinna jak najszybciej zostać opublikowana. Biorąc także pod uwagę wszystkie walory wymienione w powyższym podsumowaniu, wnioskuję o wyróżnienie tej oryginalnej i bardzo wartościowej pracy.

A. Godpionko-Jachur